

СВЯТА ОЛЬГА В ЕПОСІ УКРАЇНИ.

*Текст надруковано в авторській редакції

На підставі давніх публікацій та найновіших досліджень можна виділити регіони, де ще в ХІХ ст. широко побутували легенди про святу Ольгу. В Україні це Пліснеськ, правдоподібна батьківщина княгині¹, поліський Коростень, околиці Львова. В Росії найбільше таких передань зафіксовано на Псковщині, бо відредатована новгородським князем Мстиславом-Гаральдом Володимировичем (†1132) «Повість временних літ» проголосила батьківщиною святої цей приновгородський край.

*Пліснеськ*². В його околицях існувало декілька варіантів легенди. Перший пов'язаний із давнім валом в його околиці, в с. Колтові. Називався він «валом Ольги». Нібито «втікаючи від татарського вождя Батия, ця княжна перемінилася на мишу і рухалася під землею. І всюди, куди вона прямувала, випинався такий вал. Безпечний захисток знайшла лише на городищі Пліснеську, поблизу Підгорець. Закрившись в гряді, вчинила опір татарським ордам»³.

Про давність побутування тут легенд про святу Ольгу-Єлену свідчить наступне. Десь наприкінці ХVІ або на початку ХVІІ ст. у церкві новозаснованого Пліснеського монастиря, на іконостасі було вирізьблено наступні слова: «арп. Року. Гони Батый Єлену Княжну»⁴. Натомість у вимурованій в І пол. ХVІІІ ст. монастирській церкві помістили мармурову таблицю з латиномовним написом. У ньому вже говориться про фундування обителі 1180 року княгинею Єленою, донькою великого князя Всеволода. Тому героїня іншої легенди, опублікованої 1854 року, вже іменується Єленою, донькою київського князя Всеволода ІІІ; а дія відбувається 1180 року. Татари на чолі з Батисм взяли в облогу Пліснеський град, де перебувала княжна та військовий загін, очолюваний боярами Ігорем та Ростиславом. Під час нічного бою загинув перший з боярів, сама ж княжна потрапила до полону. Однак її визволив Ростислав зі своїми воїнами. І Єлена навіть відбила у ворога роду хоругву⁵.

Третій варіант пліснеської легенди надрукував Садок Баронч. Тут присутні певні штучні політичні акценти, внесені цим польським істориком і які було б дивним чути від інформаторів-українців: польськість королевича, сподівання на відновлення польської держави, скрите звинувачення українського монаха у боягузстві.

Отож, цариця Єлена, аби не одружуватись, придумала таке. Вона викормила в таємниці вош до величини кабана і показувала претендентам на її руку. Не вгадавши, що це таке, всі вони були обезголовлені. І лише винаятково бридкий Шолудивий Буняк здогадався, «що то за звір».

Таким чином він отримав право одружитись із царицею. Та ж, однак, полишивши йому свою державу, втікла з-під Львова до Пліснеська, насипаючи за собою високі важкопрохідні гори. На допомогу цариці спробував прийти польський королевич. Наздогнавши, Буняк зачарував їх – вони провалились крізь землю разом зі своїм супроводом. Цариця та її почт мали змогу лише на декілька хвилин у Великодню ніч виходити на поверхню. Королевич же зі своїм військом був заточений у підземеллі до того часу, аж треба буде стати в обороні польської держави. І про це йому могла повідомити людина, яка б випадково туди потрапила.

Далі С. Баронч вплив до легенди казку з етнічно польських земель про двох хлопців, які випадково потрапили до підземелля. Одному з них, бідному, чорт дав золоті монети; іншого, багатого, вбив.

Завершується цей варіант легенди сюжетом, близьким до епосів про короля Артура, Ольгера Данського, німецького імператора Фрідріха. Ці герої в підземеллі чекали часу, щоб вийти на допомогу своїм народам. За версією Баронча, одного разу на Великодню монах з Пліснеського монастиря натрапив на отвір в горі. Зайшовши туди, він побачив польського королевича з військом. На запитання королевича, чи прийшов вже відповідний час, монах з переляку відповів заперчливо. Тим самим королевич залишився в підземеллі ще на багато років⁶.

І нарешті остання легенда. «Як оповідає народна повість, між тими зеленими могилами пасучи корів пастухи нераз бачили дівчину чудової вроди, тонкого, гнучкого тіла. Гарна і бліда (біла! – І. М.) панна спокійно йшла до них і коли вони, через забобонний страх втікали, говорила їм: «Не бійтеся, діти, я вам нічого поганого не зроблю. Я принесла вам подарунки». Та роздавала дівчатам і хлопцям розмаїті, чудових кольорів ленти. Обдарувавши, ця гарна панна з тонким і гнучким тілом зникла між могилами»⁷. Публікатор легенди М.-Б.Стенчинський закінчив свою розповідь такими словами: «А ця гарна панна, ким же може бути, крім княжни Єлени, що відвідувала свої улюблені родинні сторони»⁸.

У ХІХ ст. з підгорецьким замком була пов'язана легенда про «Білу Даму», яка нібито з'являлась в пустих кімнатах напередодні важливих подій у житті тамтешніх власників⁹.

По Галичині Ольжині легенди від ХVІІ ст. поширювалися, мабуть, насамперед через прочан, які відвідували Пліснеський монастир. В досить оригінальний спосіб їх перейняли в Рогатині. Свого часу в міській церкві

за престолом був дубовий диль із датою «1184» та нечитабельним написом¹⁰. Ідея «артифакту» пліснеської легенди тут була використана для підтвердження «історичності» передання про заснування міста¹¹. За ним, одного разу галицька княгиня переслідувала оленя та заблукала. Вивів її з хащів до хатинки монаха олень, з хрестом між рогами. «На тім місці побудувала вона церковцю, якою завідував цей пустинник, а оселю, що розложилася під самим лісом, назвала Рогатиною»¹². Правдоподібно, пліснеський напис «арп року гони батьї слену княжну» в Рогатині переіначили таким чином, що нібито 1184 року відбулась гонитба сленя княжною.

Традицію про пліснеську «княжну чи королівну Олену» напевно культивував власник Підгорець польський шляхтич Вацлав Жевуський (1706–1779)¹³. Був він високосвіченим діячем, у Підгірцях завів капелу, театр, друкарню¹⁴. За планом магната звели у Підгірцях костел на честь св. Йосифа та Воздвиження Чесного Хреста. У другому патроцініумі можна вбачати алюзію до віднайдення святою Єленою Божого Древа. Син Вацлава Жевуського, Вацлав (1743–1811), мав князівські амбіції; іменувався «паном на олеському князівстві», намагався переконати російську імператрицю Єкатерину II в тому, що дружина руського князя Ігоря Ольга походила з добр Жевуських на Підляшші¹⁵.

При цій нагоді потрібно згадати про традицію, пов'язану з с. Підкаменем, розташованим на схід від Пліснеська. Там зберігся Камінь – тринадцятиметровий піщаний останець. За легендою, раніше він стояв в іншому місці і правив за місце сидіння Цицатої Баби, подруги чортів. Раз за її відсутності дідьки викрали камінь і хотіли розбити ним Успенський храм домініканського монастиря, але проп'яв півень і вони змушені були його кинути. Сусідня з Каменем гора називається Баба, бо на ній була статуя згаданої Баби. За іншою легендою, той «балван» називався Заклятою Дівкою. Доньку нібито заклала мати через її розпусне життя¹⁶. Насправді ж ця дуже шанована в регіоні статуя мала половецьке походження¹⁷, а домініканський монастир виник аж на початку XVII століття.

Як бачимо, твердження про те, що героїня пліснеського епосу Єлена була донькою великого князя київського Всеволода з'являється на початку XVIII століття. Це можна було б пов'язати з принушеннями високоосвіченого монаха, тогочасного пліснеського ігумена Парфенія Ломиковського, якби не дві обставини. Є низка давніх саг, героїня яких вдова шведського конунга Сігрід Горда (існування якої сумнівне) спалила в будинку двох недостойних, на її думку, женихів¹⁸. Одним з них нібито був «Віссавальд з Гардаріки», тобто, на думку деяких істориків, якийсь Всеволод з Русі¹⁹. Дослідники вказують і на пов'язаність цього сюжету із літописною казкою про спалення княжною Ольгою в лазні послів-сватів древлянського князя Мала.

Цей сюжет із Сігрід (ім'я якої ідентичне до імен героїнь вже згадуваних саг) є в сагах: про Олава Норвезького, сина Трюгві, створеної в кінці XIII ст. ісландським мо-

нахом Оддом; вміщеній в праці ісландського історика Сноррі (1230 – і рр.) та про Олава святого (бл.1240)²⁰. Мотив приниження недостойних женихів є і в інших сагах. Зокрема, один герой – данець Гельгі – спосний непоступливою героїнею, був занесений в мішку на свій корабель²¹. Основна ідея сюжету саг про Сігрід – ігнорування залицяльника – має своє підтвердження і в російському епосі.

В проложному житті св.Ольги в т.зв. Степенній книзі (1560–1563) йдеться про те, що в юності вона нібито трудилась перевозом через ріку. Одного разу вона переправляла в човні на другий берег князя Ігоря. Тоді ж Ольга відкинула брутальне залицяння цього правителя.

Існує легенда зі Псковщини (опублікована 1860 року), що при зовнішній схожості з попередньою, має певні оригінальні деталі, відсутні в інших пам'ятках. Зокрема, нібито в с. Лібутах майбутня княгиня та свята перевозила не Ігоря, а якогось князя Всеволода. І як розповідав місцевий мешканець, «много она князей перевела. Которого загубит, которого посадит в такое место..., горазд хитра была. Спустия сколько времени Ольга пошла за князя замуж, только не за Всеволода, а неизвестно за кого. Тогда много князей было и всякий своим царством правил, а все меже собой родня были и все промеж себя воевали. Хотелось всякому у другога царство его отнять. Пошел войною на мужа Ольгинова его двоюродный брат да и убил его. Убил мужа Ольги да и прислал к ней послов мириться. Только Ольга которых посадила за стол обедать, да и приволила их в волчью яму, что под тем столом вырыта была. А которых зазвала в баню, а там обложила баню хворостом, да и сожгла всех. А после самого их князя убила, на его царство села и стала двумя царствами править»²².

Як відомо за «Повістю временних літ», Ігоря вбили деревляни, в яких тоді князував Мал. Інші свідчення про його поріднення з Ігорем відсутні.

Твердження російської легенди та пліснеської традиції можна було б проігнорувати, якби не одна обставина. Історик X ст. Лев Диякон, передаючи слова імператора Іоана Цимісіхія до нашого князя Святослава, говорить про те, що його батько пішов походом на деревлян і «германці», які спіймали його, прив'язали до двох дерев і розірвали. Історики розуміють під словом «германці» французів²³. Зрозуміло, що таке тлумачення не має жодного стосунку до нашої історії. На мою думку, тут вкралась помилка. Лев Диякон, історик Цимісіхія, вочевидь, користувався латиномовним джерелом, де описувались обставини смерті Ігоря. І в ньому, правдоподібно, фігурувало слово *germanus*. А воно, крім етноніму «германець», означає також «родич», «брат». Тобто таке тлумачення прямо підтверджує свідчення російської легенди, що вбивцею князя Ігоря був його брат і посередньо те, що до Ольги справді міг залицятись якийсь одружений князь Всеволод.

При цій нагоді потрібно вказати на певну історичну паралель до обставин смерті князя Ігоря. В своїй

«Гетиці» Йордан (VI ст.) описує обставини тяжкого поранення Германаріха. Король, за те, що Сунігільда з роду Росомонів покинула свого чоловіка, наказав її стратити, розірвавши за ноги двома конями. Помстились за неї два рідні брати, Сар і Аммії, тяжко покалічивши Германаріха²⁴. Паралелі безсумнівні. Етнонім росомони в середньовіччі міг сприйматись як «росомани», тобто «народ росів». Сунігільда має любовний конфлікт з чоловіком. Вона помирає такою ж смертю, як нібито і чоловік Ольги (роздертя на двоє кінями/деревами); за неї мстяться два рідні брати. Її дещо змінене ім'я – Гільда, Гільдегарда, Гельдегунда – носить у перероблених європейських епосах наша Ольга. Сунігільда в перекладі з давньогерманської означає лебідь²⁵. Доречно тут нагадати, що назва ріки Лаби-Єльби в місцевого населення тлумачилось як «лебідочка». Та й не потрібно забувати і про традиційне для билін словосполучення «Біла Лебідь». Інша билінна героїня Єлена Лебідь Біла народилась від батька, який прийшов до її матері у подібні лебедя²⁶. В цьому контексті цікавим фактом є іменування Либіддю легендарної співзасновниці Києва та річки у Кисві.

Виникає питання, чи знали в Русі на початку XII ст. цю частину твору Йордана? Поза сумнівом, хоч, можливо, і не безпосередньо, а опосередковано. «Сюжет розправи з королем Германаріхом братів-заколотників, що помстились за сестру, попри «Гетику» Йордана широко присутній в німецькому середньовічному епосі (тут виступають вже три брати)»²⁷. Його має «Повість временних літ», у легенді про Кия, Щека, Хорива та Либідь, де наклалась на місцеві історичні та топонімічні реалії²⁸. Правдоподібно, привніс цей вже трансформований сюжет до нашого найдавнішого літопису Мстислав-Гаральд чи залежний від нього редактор пам'ятки. Цей князь родинно і ментально був надзвичайно тісно пов'язаний із Західною Європою, тому і міг залучити для творення подібних легенд західний епос.

Повертаючись до плісеських легенд, потрібно наголосити на наступному. Основний сюжет перших трьох – це намагання здобути (повернути) жінку. В його основі, правдоподібно, лежить правдива історія про те, як молода княжна Ольга втекла від угорського правителя, в якого була закладницею²⁹. На цей сюжет наклалась частина життєпису античної Єлени. З нього, зокрема, наш епос перебрав тезу про красу і розум героїні. Але не тільки вродою була схожа наша княгиня до міфічної Єлени. Дуже подібні їх біографії. В основі обох лежить любовно-воєнний сюжет. За Гомеровою «Іліадою» (грецькою Ἰλιάξ, латиною Ilias Latina) Єлена Прекрасна була донькою Зевса та Леди. До останньої античний бог явився в подібні лебедя. Єлену, дружину спартанського царя, викрав син троянського царя Паріс-Олександр³⁰. Саме за неї тривала десятилітня війна і облога Трої³¹.

Героїня троянської історії у європейському Середньовіччі стала еталоном краси. Зокрема, у т.зв. Продовжувача хроніки Козми Празького під 1132 р. вона

принагідно згадана при розповіді про шлюб моравського бернського князя Вратислава з надзвичайно гарною руською княжною, яка «своєю красою перевищувала царицю греків Єлену. Особливо відзначалась вона винятково білим кольором обличчя, так, що червонавий блиск золота надавав білизні її тіла певного червоного відтінку»³². Використавши цю працю, чеський історик XVI ст. Гаек, додав від себе, що називалась вона Василька і була донькою руського воєводи Ярополка³³. За ним, її красу вихваляв і відомий італійський поет, історик і філософ Філіппо Буонакорсі Калімах (1437–1496)³⁴. Назване Гаском ім'я Василька³⁵ може бути формою імені Василіса. Не виключено, що княгиня стала прообразом російської епічної героїні – Василіси Прекрасної.

Плісеська легенда про нашу княгиню закорінилась в інших місцевостях Галичини. В с. Гологірці на Золочівщині «під опоковою горою б'є джерело, даючи початок річці Гологірці. В тій же місцевості на узгір'ї, посеред лісу стоїть мурована церква. Передання розповідає, що в цьому місці колись був дерев'яний замок руської княжни Єлени, в якому вона схоронилась під час нападу татар... Навколо церковного кладовища є потріпні окопи»³⁶.

У селі Заздрості на Тереховлянщині зафіксована легенда про могилу, яку в народі називали Галицька. «В ній має бути похоронена якась княгиня Єлена, що полягла тут в битві з турками»³⁷.

В трансформованому вигляді Ольжина легенда поширилась і на Північній Буковині. «Колись давно-давно, на високому пагорбі біля села Нижніх Станівців стояв у оточенні глибоких ярів та густих лісів міцний і високий замок. В тому замку жила чарівна цариця. Її охороняли озброєні воїни. Ніхто не знав, що робилося за високими стінами замку. Хто туди потрапляв, назад не повертався»³⁸. Натомість, «на вершині гори Цецино, що біля Чернівців, стояв величезний камінний замок. І володів ним цар Цецин», з вигляду тотожний «галицькому» Шолудивому Буняку³⁹.

Вочевидь, легенда побутувала і на самому крайньому заході української етнічної території, на Лемківщині. Назва тамтешнього села Висової, нібито колишньої Велислави, пояснювали так. Вона «вितворилась від великої слави про те, що збійник Савка врятував тут дівчину-красуню Оленку від розправи панських посіпак»⁴⁰.

Як бачимо, у плісеських переданнях присутній сюжет про погоню, причому в двох випадках йдеться про «любовну» причину переслідування.

Мотив переслідування присутній і на Коростенщині, де він міг розвинути під впливом літописного оповідання про страту Ольгою князя Мала. Вона мстилась древлянському предводителю за вбивство її чоловіка Ігоря. Правда, тут княгиня переслідує вже свого чоловіка, який навіть ховається від неї в підземеллі. Є варіант, коли вона ненароком вбиває свого невпізаного чоловіка⁴¹. Він побутував і на Київщині та Черкащині, правда, з іншими іменами героїв.

Давня Київщина. Цікавою є легенда, зафіксована в славнозвісному Трипіллі: «Одна из этих гор называется «Девичь». О ней сохранилось в народе темное предание, что когда-то жила там одна княгиня девица. Что князь Михаил шел из Киева бором, потом через чистый брод, который войско его, взявши по Триполью земли, засыпало плотиною. Потом хотел идти мимо Триполья, но девица не пропустила стрельбою из замка. И князь должен был раскопать выше Девич-горы другую гору для прихода. Но зато он проклял девицу и она провалилась в землю»⁴². В м. Смілі, розташованому на березі р. Ірдинівки та колись існуючого тут болота Ірдиня, побутувала певна легенда «о каких-то княжеских детях: Юрие, Матроне и Домне. Первый, рассказывают, построил дом на горе, по сию пору называемой Юрьевой горой. Дочь Мотрона выстроила Мотронинский монастырь... А Домна насыпала Смелянскую плотину»⁴³. За іншою легендою, назва гори пов'язана із Юрієм Хмельницьким⁴⁴. «Лес, покрывающий большую часть Юрьевой горы, служил некогда, как говорит предание, парком; в лесу находился и замок. Действительно, в лесу заметны следы алей и дорог»⁴⁵. На цій горі розташовувався курган «Грімуча Могила». «Названием своим он обязан подземному грому или гулу, слышаному будто-бы на кургане по иным ночам»⁴⁶. Біля с. Верхівки, поблизу р. Роставиці височіє велика гора, яку називають Королихою. «При этой горе, по словам жителей, когда-то происходило сражение между неизвестным королем и королевой, выигранное последнею»⁴⁷. В с. Таганчі про урочище «Королевское, жители говорят, что когда-то пришла в это место королева с народом и великими богатствами. Поселившись в Таганче, построила замок, развела сады и согнала сюда множество людей своими войсками. Но когда напали на нее татары, она ушла с своими войсками и построила Королевый городок, где выдержала осаду»⁴⁸. Могила-курган королеви Ядвіги є біля с. Кожанки. «Предание говорит, что королева Ядвига, разбившая неприятеля, в знак совершенной безопасности этого края и своей об нем заботливости, приказала на месте битвы водрузить хоругвь, дабы под нее собирался рассеянный народ, с полною надеждою на ее помощь. Сама же Ядвига пустилась преследовать неприятеля. Проникнутый благодарностью народ насыпал на этом месте могилу и назвал ее именем Ядвиги»⁴⁹.

Про городище в с. Буках на Київщині І. Фундуклей говорить: «Место это поныне известно под именем Бакожин. При том сохранилось предание об осаде этого замка ордой; о нечаянном нападении на одну, менее прочих укрепленную часть его; и об умерщвлении владетельницы замка»⁵⁰. Натомість Л. Похилевич подає таке. Тут «стоял город Бакожин, а в замковище двор владельца. Город Бакожин, по преданию, разорили татары после осады и нечаянного нападения на одну часть его, менее укрепленную. При чем умерщвлен владелец замка и предводители его войск Волк и Орлик, именами коих названы две большие могилы»⁵¹. Багатіший на деталі запис народної традиції, зроблений

Е. Руліковським. Нібито в тутешньому замку Бакочині жила княжна Лелія. До неї залицявся татарський цар Мамай. Але, побачивши його кур'ячі ноги, княжна відмовила цареві. Тоді він взяв замок в облогу. Через потасмні двері Мамай увірвався до замку. Лелія наклала на себе руки. Побачивши це, її брат кинув в татарського царя млинарський камінь⁵².

Про замок в с. Бриліївці (Буркатові) люди розповідали наступне: «По преданию, его устроил в XVII в. казачкий старшина Боняк, имевший особую примету на левой щеке мышь (родимое пятно) и 6 пальцев на правой руке. Немоги защитить себя от неприятеля, он сам сжег этот замок»⁵³.

Найвідомішими є легенди про Перепята та Перепятиху. Поблизу прикрийвського с. Мар'янівки відомі дві могили, які згадуються в нашому літописі в 1151 році⁵⁴. Зафіксована ж у XIX ст. легенда наступна: «Какой-то князь Перепят или Перепет каждую весну ходил с Надднепровья в поход и возвращался осенью. Раз, забившись в отдаленные места, долго не возвращался он к родным. Жена его Перепятыха, собрав особую дружину, в намерении отыскать мужа или отомстить за него врагам, пустилась в поход знакомой ей дорогою. На месте, где теперь находятся могилы, она увидела против себя войско. И приняв его за чужое – ибо на нем была чужеземная одежда – вступила с ним в битву, в которой и пал князь Перепят, от руки своей жены. Взшедшее солнце обнаружило ошибку. Тогда Перепят погребен был с величайшими почестями. А жена его, совершив над ним трапезу, в отчаянии лишила себя жизни. Оставшиеся воины насыпали над телами их две могилы, которые поныне носят на себе их имена»⁵⁵.

На давній Київщині зафіксований цікавий варіант цієї легенди. Йдеться про виникнення Мотронинського монастиря, заснованого поблизу сучасного хутора Буди, «змієвих» валів, гори Великодньої, в якій нібито похований Б.Хмельницький чи якийсь інший наш гетьман. «За легендою, князь Ярослав Мудрий подарував ці місця своєму бояринові Мирославу. Якось він пішов у похід на печенігів і повертався з перемогою. Аби перевірити пильність охоронців, своїм воїнам він наказав перодягнутися в строї печенігів. Мотря, дружина боярина, побачивши «ворогів», влаштувала засідку, і перші стріли убили її чоловіка. Усвідомивши фатальну помилку, вона заснувала монастир і пішла туди черницею»⁵⁶.

Вочевидь, легенда і назва обителів пов'язані з дружиною Богдана Хмельницького Мотроною. Гетьман, як відомо, забрав її від чоловіка та й одружився з нею. Однак, невдовзі Тиміш Хмельницький за подружню зраду і злочинство стратив її. В Суботові є Мотронинський ліс. Недалеко від нього є урочище «Княжа балка», куди нібито запливав човен княгині Ольги, а в Холодному Яру вона затопила чотири човни зі скарбами. В самому Суботові зберігся кам'яний останець Баба-плаха, схожий на людину. В цій місцевості багато підземних ходів, з якими також пов'язані легенди про скарби»^{56а}.

Перероблена плісеська легенда присутня і в польському епосі, зокрема, це казка «Втеча». Сюжет її такий. Молода королівна перебувала в полоні у злої чарівниці, в замку на високій горі. Заручений з нею королевич звернувся до доброї чарівниці по допомогу. Та, перекинувшись у голуба, прилетіла до королівни та принесла їй чарівні речі, які мали допомогти їй при втечі: гребінь, шітку, яблуко, простираadlo. Втікаючи, вона кидала їх і виникали перепони для переслідувачки, відповідно – річка, ліс, гора, море. Королівна змогла дістатись до замку батька, де на неї чекав королевич. «Чарівниця на здохлому когуті померла. Велике море відразу зникло, залишився лише її труп на призамковому полі. Але навіть ворони, чорні круки втікали від її стерва. Надурно намагались її поховати, земля щоразу викидала на верх нечистого трупа»⁵⁷. Аж однієї ночі вітер заніс бридкого трупа на подвір'я того замку, де чимало років чарівниця утримувала під охороною королівну»⁵⁸.

На Поліссі низка великих каменів пов'язана із княгинєю Ольгою. На них вона відпочивала після купання та під час подорожей; молилась. За місцевими переказами, кам'яні брили ангели несли на будівництво Кисво-Печерської лаври. Чи ж навпаки, чорти намагались ними запрудити Дніпро і залити водою Лавру»⁵⁹. Там же фігурує замок святої, що провалився під землю.

На російській Північі, на Псковщині, легенди про Ольгу також прив'язані до аналогічних каменів. На них вона лежала після купання, чи ж просто любила перепочити. Фігурують там і її палац, сад та підземелля з дорогістю. Їх можна знайти тільки в ніч напередодні празника святої (11 липня). «Бо св. Ольга була велика чарівниця і наклала на свої скарби і сади чари, які зробили її любиме об'єктом невидимим»⁶⁰.

Про кількацентнерний камінь розповідали, що його свята викинула з рукава, аби встигнути до церкви на Службу Богу. Про інший говорили, що коли вона йшла на війну з поганами, то хустка з каменями прорвалася і найбільший з них вилетів.

Як бачимо, попри статус Ольги як святої, на Псковщині про неї відкрито говорили, як про чарівницю. До цього могло спричинитись, попри явне запозичення із давньоукраїнського фольклору, і певна мовна обставина. Адже позірно схожі до імені святої фінські слова *Velho*, *Olhava* означають чарівника⁶¹.

У «Ольжиних» легендах російської Півночі відсутній сюжет про переслідування. Натомість він зафіксований на граничній з Україною Курщині. У легенді з м. Льгова йдеться про те, що «Ольга – сестра київських князів Аскольда та Діра – християнка, красуня. Щоб захистити її від чийогось переслідування, брати поселили її ... в містечку, яке і отримало свою назву від імені княгині»⁶².

Наявність у нашої княгині двох братів (трансформованих у плісеському епосі у двох бояр-охоронців) підтверджує і західноєвропейський епос. Правда, імена в них дещо інші. Це Асмунд і Геррьод «Тідріксаги» (бл. 1250) та Гертніт та Гірдір «Орвар-Оддсаги» (XIII ст.)⁶³.

Олег – Ольгер Данський – Ян III Собеський. Правдоподібно, інший давній плісеський епос про князя Олега, тезоіменителя Олеська та батька Ольги, лежить в основі певної традиції про обставини народження 1629 року в Олеському замку майбутнього польського короля Яна III Собеського. Як стверджував у своїй «героїчній» біографії роду, «під час мого народження дуже сильно били громи, так що кравець моєї матері аж оглух і залишився таким до смерті. Власне тоді татари, яких громив славіний Хмелецький, підігнались аж під сам замок»⁶⁴.

Не може не впасти в очі схожість цих природних явищ із обставинами появи на світ билінного Вольги-Волхва, реальним прототипом якого був князь Олег, батько Ольги. Легендарний герой був зачатий матір'ю від змія. Під час його народження дрижала земля і штормило море. Відразу ж майбутній герой попросив не пеленати його, а вбрати в богатырський обладунок⁶⁵.

Свого часу в Плісеському монастирі зберігався Службник, який, за свідченням монахів (1931), «забрали поряд з іншими цінностями фіскальні органи 1812 року»⁶⁶. На жаль, не було зроблено наукової публікації його по крайнього запису та не встановлено час створення. В ньому також йшлося про народження Яна Собеського, за словами цієї маргіналії «Європи сонця, місяця отаманського затемнення, перуна східних країв»⁶⁷. Отож, «після умиття народжене дитя покляли на мрамуровий стіл, який відразу, якби пошкоджений перуном, тріснув на дві частини. Така дивна подія вразила присутніх. Велебний отець Семашко з василіянського монастиря розірвав тишу такими словами: «І, вочевидь, немовля за порукою Всемилового отримало славу, яка буде знаною всьому християнству. Однак ця величезна слава розтріскається і стане шкідливою польському народові»⁶⁸.

Цей запис пов'язаний з батьком нашої святої, Олегом-Гельгі, через трансформований епос про нашого героя, відомого у народів Європи вже як Гольгер (Огер) Данський⁶⁹. Важко тепер сказати, чи текст маргіналії ґрунтувався лише на місцевому переданні, чи до нього долучили відомості, взяті анонімним василіянином з західноєвропейських публікацій XVI–XIX століть.

У французькій «Повісті про Роланда» (бл. 1060 р.) принагідно згаданий як приближений Карла Великого *Ogier le Danois*. Згодом йому було присвячено окремий епос «*La Chevalerie d'Ogier de Danemarque*» (1200–1215 pp.). Фігурує цей герой і в «*Karlamagnussaga*» (середина XIII ст.), як *Oddgier Danski*. В данській «*Karl Magnus Kronike*» (XV ст.) він названий *Holger Danske og Burmand*⁷⁰. В її виданні 1534 р. герой іменується як *Olger*. У чисельних передруках цієї книжки фігурує *Holger Danske*. З ним пов'язані такі місцевості як Бульберг, Ловнс, Ноннебаккен та замок Кронборг в данському Гельсінгері. У 1789 р. Й. Баггезен та Ф.-Л. Кунцен створили оперу «*Holger Danske*». У 1816 р. написав про нього поему П.-М. Меллер. Цьому жепічному героєві 1837 року присвятив Б.-С. Ингеманн свій поетичний цикл.

За однією з легенд Огер Данський прожив 200 років на острові Авалон, повернувся до Франції, тримаючи в руках головошку, в якій було сховане його життя⁷¹. На цьому ж острові оселився бог моря і смерті Огер Грізний. За іншими легендами тут жив і король Артур. Останній, як відомо з багатьох європейських легенд, століттями перебував у підземеллі зі своїми лицарями.

У написаній 1845 р. Г.-Х. Андерсеном казці «Гольгер Данець» є спільні елементи з традицією про народження Яна III Собеського. Тут розповідається наступне:

«В глибокому підземеллі, куди ніхто не заглядає, сидить Гольгер Данский. Він у залізному і сталевому обладунку; підпирає голову могутніми руками. Довга його борода міцно проросла до мармурової дошки стола. Він спить і бачить все, що діється в Данії. Кожного Святого Вечора приходиться до нього ангел Господній і говорить що все, що він бачить увісні – правда. Він може спокійно спати, Данії нічого не загрожує. А коли настане якась небезпека – старий Голгер Данський пробудиться. Мармурова дошка стола трісне, коли він потягне свою бороду. Він вийде на волю і так вдарить мечем, що грім розійдеться по всьому світові»⁷².

«Ольжині» легенди околиць Львова. Йдеться насамперед про приміський Кам'янопіль. Висловлюю подяку Ігорю Бокалу, який звернув мою увагу на народні перекази цього села. Наприкінці ХІХ ст. місцевий парох Порфирій Бажанський так пояснював назви трьох розташованих тут горбів. Отож, «каже народ Триголовці, а найвищий се Дівка. Два брата рідні хотіли засватати сестру рідну. Та вдарив перун та всі троє стались камінсми». Автор уточнює: «Перше указувало би на Триглав, праслав[янське] божество, знане при Балтику і на Покутті над Дністром. Друге – на арійську Geru – ясну богиню, Діву, Діванну, дівчину»⁷³.

Щодо першого твердження, то, правдоподібно, отець-парох запозичив його з літератури, і стосувалося воно іншої місцевості, на його рідному Покутті. У випущеній 1876 року публікації археолог А. Кіркор говорить про наступне: «На схід від містечка Хотимира є скеляста вапнякова гора, звана Триголов або Триголоватка. А під нею розташована дуже велика печера і в ній ставок, з якого випливає струмок... Скала, яка збереглась до сьогоднішнього дня, називається Дівка. Скеляста та гора розташована при (давньому) городищі..., рівнолегло з нею колись піднімався стовп, що зображав постать дівчини. Отож, той стовп величезних розмірів називався Дівка, і від нього пішла назва прилеглої гори... Розташована побіч гора... від прадавніх часів називається Триголоваткою. Нічого на ній немає, від чого б вона могла отримати подібну назву. Проте нагадує вона відомого слов'янського Триглава або Білуна, або Прабога. У помор'ян (західнослов'янського племені. – І. М.) він вшановувався як найвищий володар неба, землі і води»⁷⁴. До цього потрібно додати ще таку важливу топографічну деталь: в поморському місті Щеціні було

три гори, з яких середня і найвища присвячувалась богові Триглавові й там стояла його скульптура⁷⁵.

Сусіднє з Каменополем село Сороки давнього походження, згадується у 1421 році, коли король Ягайло надав вірменинові Григорієві⁷⁶ «село Наше Сороки з монастирем і став, названий Коморів або Круків»⁷⁷. Важливою є та обставина, що монастир мав за покровителя св. Архангела Михаїла⁷⁸, культ якого на наших землях, вочевидь, почав закорінюватися ще в часи Великоморавської держави і міг поширюватися через варягів⁷⁹.

Первісна частина села, за народною традицією, спершу називалась Боярець і розташовувалась у долині Рудці. Остання отримала свою назву від червоного від руди поточку Болярець. За народною легендою, «колись... над ним були такі великі війни, що упало стільки людей, аж загалили долину, а потік зачервонівся кров'ю св»⁸⁰. До річч, річка Полтва тут називається Ілдою⁸¹, що, правдоподібно, походить від слова «ірда» – іржа⁸².

Гайок в Сороках «звуть Ігрець»⁸³. У зв'язку з цією назвою П. Бажанський наводить легенду, пов'язану із іншою пам'яткою природи. Йдеться про кам'яні скелі біля недалеких від Сорок прильвівських Лисинич та Винник.

«Чортову скалу звуть Ігрець і розказують. На весніна Великдень вийшла молодеж гаївки грати в лісі коло скали. На скалі сидів Gid-bis, прислухався, якоже заспівали на гаївці «Христос Воскрес» – то затьмилося, зашуміло, загуділо, гора зсунулася і запали всі гаївчани»⁸⁴.

Можливо, що етимологія назви потоку Болярець та села Боярець не пов'язана з словом «бойрин», а дійсно походить від слова «бой». Не може не кинутись у вічі, що прикиївська Боярка (колишнє Городище Будаївка) на р. Боярці, розташована біля давнього «Білокняжого поля», з сотнями могил-курганів.

Назва села дала назву цілому горбогір'ю – Сороки⁸⁵, що тягнеться від львівських передмість Голоска, Замарстинова, Збоїськ через села Сороки, Пруси аж до Буська⁸⁶, де розпочинаються знані нам вже Вороняки. В одному варіанті плісеської легенди йдеться про те, що цариця Єлена, втікаючи від Буняка «казала за собою сипати великі гори, які Буняк з трудом переходив. Ті гори... від Львова аж до Києва тягнуться пасмами»⁸⁷. Можливо, свідченням побутування у Львові легенд про Ольгу-Єлену є іменування в одному з документів гористого передмістя Голоска як «Olhowsko»⁸⁸.

Не виключено, що саме прильвівське горбогір'я Сороки фігурувало у нашому давньому епосі і збереглось у російському фольклорі як Сорочинські гори. Так, зокрема, у биліні «Добриня і Змія» розповідається про те, що в печері на Сорочинських горах жила змія⁸⁹. Одного разу вона викрала племінницю київського князя Забаву Путятичну. Щоб звільнити її, богатир сточує із нею тяжкий бій. «З убитої змії витікає така маса крові, що вона покриває землю від сходу до заходу... Земля розступилася і поглинула кров... Добриня йде до зміїних печер і випускає звідти полон – королів, князів,

королевичів, королівен, князівен; довго не знаходить Забави, нарешті відшуковує її в найглибшій печері, де зміята ссали її груди»⁹⁰.

Натомість у биліні «Добриня та Маринка» мати героя наказує йому, щоб не ходив вулицею, «де живе королівна Маринка, бо вона вже перевела дуже багато королевичів, богатирів і простого люду». Не послухав її син, і випадково застрілив коханця Маринки Змія Лютого (Тугарина Змієвича, Ідолища). Королівна «викопаала його сліди, поворожила над ними і приворожила Добриню... обернула золоторогим туром». Тітка героя пригрозила «Маринці обернути її сорокою, коли вона не верне Добрині його людської подоби»⁹¹.

У наведених фрагментах досить багато елементів, попри саму назву, ідентичних до реалій Сорок та їх продовження на схід, горбогір'я Вороняки. Це – гори, печера, кривава битва, закриті в печері-підземеллі правителі; перса Забави – «Цицата Баба», слід в камені – слід ноги в Підкамені. Маринка полонила багатьох чоловіків – те ж зробила в північноросійській легенді княгиня Ольга.

Повернімося, однак, до легенд Чортової скелі. Одну з них, за власним висловом «вільно переробив» у віршованій формі польською та німецькою мовами Ф.-К. Саломон. Два відповідні варіанти побачили світ у паралельних виданнях львівського календаря на 1822 рік⁹². Їх сюжет ідентичний, відмінність є в окремих деталях та іменах одного героя.

Отож, власником замку на Чортовій скелі (Ігрецю!) був шляхтич Ігор. Десь неподалік жив його брат Володар, якого він ненавидів через те, що той успадкував родові маєтності. Ненависть стала ще більшою, коли Володар одружився з шляхетною Аделею (у німецькому варіанті Софія). Оскільки згадані маєтності могли в майбутньому перейти до братових дітей-спадкоємців, Ігор намагався його отруїти. Під загрозою ув'язнення змусив свого сина Федора пострілом з лука вбити Володаря. Нещасний Федір, аби кров'ю змити цей злочин, відправляється на битву із загарбниками, аж під місто Буськ⁹³. Там же він і загинув, над його похованням насипали могилу (курган)⁹⁴. Дружина Володаря Адель-Софія пішла в монастир. Винуватець же всіх цих трагедій кинувся з вежі свого замку на скелю, коли його оточило військо сусідів-можновладців. Останні вщент зруйнували замок на Чортовій скелі.

Ф.-К. Саломон переклав місцеву легенду спершу польською, згодом – німецькою мовами. Це видно з наступного. Говорячи про замок, він згадує його попередніх власників, мужність яких дивувала аж поганські божища («балвани»), на російській річці Волзі (!):

Niegdyś przez jego oyców zbudowany
Wielkością swoją był ich cnot obrazem.
Ich mężtwo Wołgi zdumiało bałwany
Gdzie nieraz dzielnem slyneli żelazem⁹⁵.

У перекладі відповідний фрагмент німецького варіанту звучить: «Їх горді переможні стяги вставлялись навіть на берегах Волги»⁹⁶, тобто слово балвани тут відсутнє. Ф.-К. Саломон не зрозумів це місце українського

епосу. В оригінальній легенді, вочевидь, згадувалось про розрушені святою Ольгою-Вольгою поганські балвани, кумири. Як відомо, саме про це йдеться в житті святої, яка, обходячи Руську землю, «кумиры съкрушаящи»⁹⁷. Ф.-К. Саломон же потрактував антропонім Вольга як назву російської річки і прив'язав до неї балванів. Що літератор не створив основний сюжет, а дійсно використав народний переказ, видно з наступного. Всі його події в часі він пов'язав з облогою Львова козаками і татарами 1655 року та битвою під Журавном з військами семигородського князя Георгія Ракоці⁹⁸.

В анонімно опублікованій 1838 р. науковій розвідці історик Д. Зубрицький піддав сумніву датування легенди, навівши документи про приналежність Чортової скелі вже від кінця XVI ст. львівським бенедиктинкам⁹⁹.

У 1857 році автор, що заховався під ініціалами «Т. С.», надрукував свою польськокомовну переробку твору Ф.-К. Саломона¹⁰⁰. У нього «предки... штандарти свої занурювали в швидкі хвилі Волги», упущена згадка про Буськ, замінені імена Ігорового брата та його дружини. Замість Володаря та Аделі-Софії вже виступають Боян та Будислава.

Важко сказати, чому у різних варіантах імена героїв різні. Потрібно однак відмітити, що в епосі різних народів спостерігається явище «міграції» імен героїв, навіть в межах одного твору. Це відбувалось, коли при переробках якоїсь пам'ятки зникали певні герої, а їх імена переходили на тих, що залишилися. Можливо, маємо тут справу саме з таким випадком.

У лисиницькій легенді основна сюжетна лінія – конфлікт між братами через жінку. Це ми вже бачили у російській легенді та грецькому повідомленні про обставини смерті князя Ігоря. Правда, в першому випадку злочинцем є Ігор, в інших – вбивають його.

Жодне відоме джерело не говорить про брата Ігоря, який би носив ім'я Володар-Боян та мав дружину Адель-Софію-Будиславу. Проте не потрібно вважати цих героїв (та їх імена) вимислом літераторів XIX століття. Адже через згадку в русько-візантійському договорі 944 року племінників Ігоря – Ігоря та Якуна – знаємо про наявність у київського князя братів та братових¹⁰¹.

Імена подружньої пари Володар-Адель могли перейти від князя Володимира Святославовича та його дружини Аділі, вдови чеського можновладця Славніка¹⁰². Остання після розлучення з нашим київським князем також стала черницею¹⁰³. У «Повісті временних літ» в часи Ольги – Володимира відсутні згадки про будь-якого Володаря. Є така лише в пізньому російському Ніканавському літописі, в якому поряд з оригінальними унікальними відомостями присутні і деякі легендарні. Зокрема, під 1000 р. там говориться про подвиг билінного героя Альоші Поповича, коли «прииде Володарь съ Половци къ Киеву, забывъ благодѣянія господина свого князя Владимира». За відсутності правителя богатир «Александръ Поповичъ и уби Володаря, и брата его»¹⁰⁴. Чіткіше сюжетна лінія лисиницької легенди виступає в «Сазі про Бьорна», хоч ім'я негативного

героя тут інше – Кальдимар. Як родич Володимира Святославовича («конунга Вальдамара») він мав право на половину князівства. Проте вирішив військовою силою забрати від київського правителя всю державу. Норвежець-варяг Бьорн вбив Кальдимара¹⁰⁵.

Тепер, щодо Бояна. Насамперед це слово сприймається як антропонім. Згадаймо «вішого Бояна» зі «Слова о полку Ігоревім» та «Боянову землю» в графіті останньої третини XII століття¹⁰⁶. Може воно мати якийсь зв'язок із Боярцем, первісною назвою сусіднього із Чортовою скелею села Лисинич, та тамтешнім потічком Боярцем. Однак воно може означати і посаду – баян (бан). Так іменувались у південних слов'ян правителі областей. Їм підпорядковувались керівники менших територіальних одиниць жуп – жупани. У цьому зв'язку потрібно нагадати, що ліс, в якому розташована Чортова скеля, іменується Жупан¹⁰⁷.

І нарешті антропонім Будислава. Він близький до іменослова роду княгині Ольги. Як встановлено, її дідом по матері був князь Будимир, нащадкам якого надавали досить часто імена із часткою – слав¹⁰⁸.

Можливо, за побутування в Лисиничах «Ольжиного» епосу говорить і назва прискельної долини з джерелом надзвичайної за якістю води. Знана вона як «долина Єлени»¹⁰⁹. Натомість, як відомо, з іменем св. Ольги-Єлени пов'язуються джерела з доброю водою як на Коростеньщині, так і на російській Півночі.

У 1836 р. у львівській німецькомовній газеті побачило світ оповідання «Сусіди», яке фактично було дещо переробленою поемою Ф.-К.Саломона¹¹⁰ (див. публікацію Галини Пасічник).

Остання відома мені легенда про Чортову скелю надрукована, і вочевидь написана, Йозефом Блюменфельдом¹¹¹ (див. публікацію Алли Паславської). В ній інший, воєнний сюжет. Виглядає на те, що з місцевого Ольжиного передання тут запозичені лише окремі елементи. А саме, одруження з королівною; виїзд доброго духа, що жив у скелі, саме до Чехії; фігурування братів Болеслава та Ладіслава (тобто, Володислава), антропоніми яких близькі до іменослову роду Ольги¹¹², а кількість відповідас кількості її братів. Не виключено, що прізвисько негативного героя, «надзвичайно сміливого і жорстокого Моромуха» (Mogomuch), це переінакшене прізвисько билінного Іллі Муромця¹¹³.

Окрім легенд про Ольгу та Олега в околицях Львова, можливо, побутували якісь перекази і про Соловія Будимировича, дядька княгині по материнській лінії та бойового товариша її батька. На це може вказувати топонім «Соловійова могила» у с. Зубрі¹¹⁴.

Виявлення в околицях Львова легенд, в яких йдеться про князя Ігоря та св. Ольгу, дає підставу зарахувати до княжого епосу і певну колядку, відому у декількох варіантах. Початки у них такі:

*«Ой піді Львовом на оболоню»¹¹⁵
Там N.N. коником грає...
Під Львів ступас, лук натягає,
Лук натягає, на Львів пускає...*

*Ой уві-Львові на оболони
Збирається війна, вся їх рівня,
Захотіли вони царя звоювати
Царя звоювати, царівну узять...*

Аби задобрити героя правитель або мешканці Львова (він же Білгород¹¹⁶, Царгород), дарують йому «миску червоних», «коня в сідлі». Врятувати місто вдається лише віддавши «панну молоду»¹¹⁷. З цими колядками перекликається українська пісня з Білорусі. В ній герой намагався викликати на поєдинок Білого Царя, що жив на «іншому березі дунаю». І хоч йому подарували книгу, золотий кубок, золотий перстень, не відступився від свого заміру, допоки не отримав царівну¹¹⁸. В першо-основі цих сюжетів йшлося про реальне одруження батька св. Ольги – Олега (Гельги) – з донькою правителя Руси Будимира¹¹⁹.

І на завершення. У двох своїх попередніх публікаціях я припускав можливість виявлення відомостей про святу Ольгу в епосах європейських народів. Вже після конференції в інтернеті вдалось натрапити на цікаві відомості. Наша княгиня опосередковано згадана у створеній 1716 р. оді¹²⁰. В німецькомовній поемі та коментарі до неї йдеться про те, що «вендо-ободритський принц Міцислав, взяв за дружину руську принцесу Антонію»..., «був одружений на доньці руського князя із Пскова». Їх син «Білунг або Містевой, могутній правитель Мекленбургу», правив на о. Рюгені, а на материку «його володіння дійшли до Везеля і Ельби»¹²¹.

За цей же час вдалось встановити низку цікавих топонімічних паралелей. Так, теперішнє припліснеське містечко Сасів первісно називалось Сагагов (зг. 1439 р. ¹²²). П'ять кілометрів на північний захід від нього є гора Ріпин (зг. 1591¹²³), біля підніжжя якої розкинулось с. Гавареччина. За два кілометри від них розташована Свята гора. Назва села, вочевидь, походить від західнослов'янського гідроніму Гавела¹²⁴ чи назви тамтешнього слов'янського племені гаволян. З німецького фольклору відомо, що велетша-чарівниця Фрау Гарке, стоячи на горах Каммерн та Рінов, намагалась кинути величезний камінь на християнський храм у місті Гавелберзі¹²⁵ (дослівний переклад – Гора Гавели).

Полабські легенди згадують «Рів Фрау Гарке»¹²⁶, який начебто утворився від згаданого каменя. А у прикиївському с. Біличах, в давнину нібито маєтності «н'якою невѣсти, зовемой Бѣсова Баба»¹²⁷, був «длинный ров, с незапамятных времен заросший травой, неизвестно почему названный Шаленою Бабою»¹²⁸. Зараз це сумнозвісне урочище «Бабин Яр». Найправдоподібніше ці топоніми в X ст. принесли на наші землі переселенці з Полаб'я.

Біличі в давні часи межували з Будечом (Будимиричами), де народився Володимир Святославович, та Гостомилем. Є підстави пов'язувати обидва топоніми зі св. Ольгою. Ці поселення розташовувались на особистих землях княгині і вона, правдоподібно, назвала їх на честь

свого діда Будимира та далекого предка по материнській, великоморавській лінії Гостомисла. Вона ж іменувала на честь засновника чеської династії Пржемислідів град на нашій західній окраїні Перемишлем¹²⁹. Біля нього ми також бачимо села Будомир та Гостиславичі¹³⁰ (зг. 1445¹³¹).

Річка Стир в Олеську іменується Ліберцею і бере свій початок з–під Білої гори. У зв'язку з цим гідронімом варто навести інші топоніми. Так, через давній чеський град Ліберце протікає річка Ліберце. А в околицях празького граду є село Liber, за 10 км від граду розташована Vila Hora, біля якої є Horní Liboc та Dolní Liboc¹³².

У деяких білінах про Іллю Муромця, герой проживав у с. Карачарові поблизу м. Муром¹³³. Ця частина російського епосу виникла достатньо пізно, після XVI століття. Тому не виключено, що на час запозичення українських передань в останніх вже фігурувало розташоване західніше Києва с. Карабачі. Його назва, в перекладі з тюркської «Чорний ліс», могла бути пов'язана з легендами про зустріч Іллі Муромця з Соловійом Розбійником, який чатував в лісі на подорожніх¹³⁴.

***

Леонтій Войтович. Ім'я героя однієї з легенд – Моромух – близьке до назв двох полабських племен, які Географ Баварський в латинській транскрипції подає як morizani та merchanos.

Ігор Мицько. Такий зв'язок не варто виключати. Адже вони були сусідами племені плісан, правдоподібних засновників Пліснеська.

Юрій Діба. Російський «Ольжин» епос, у порівнянні з тим, який зберігся у Пліснеську, під Львовом, на Київщині, є менший за обсягом та тематикою і значною мірою копіює український. Офіційна державно-церковна традиція його постійно культивувала. А в нас вона занепадала і «перекривалася» Батисем, королями, пізнішими польськими реаліями і т. д.

Ігор Мицько. Варто було б зробити науково-документальний фільм «Слідами княгині Ольги». Де б у згаданих місцевостях, по всій Україні, наживо записувались би від місцевих жителів легенди.

Леонтій Войтович. Не виключено, що в частині збережених легенд йдеться про Олену, доньку белзького князя Всеволода Мстиславовича (†1195).

Юрій Діба. А можливо йдеться про Ланку-Єлену (†після 1099), доньку Бели I, угорського герцога, згодом короля. Була вона дружиною засновника першої галицької династії князя Ростислава (*1038–†1067).

Ігор Мицько. До речі, українській історіографії варто позбуватись терміну «династія Рюриковичів», натомість увести термін «династія Володимировичів». Бо лише від св.Володимира ми можемо говорити про рельних осіб київської династії. Навіть зі князем Святославом не все остаточно зрозуміло.

¹ *Мицько І.* Пліснеськ – батьківщина княгині Ольги // Конференція «Ольжині читання». Пліснеськ. 10 жовтня 2005 року. – [Львів, 2006] – С. 61-81.

² Тепер це хутір в с. Підгірцях Бродівського р-ну Львівської області.

³ *Siemiński L.* Podania i legendy polskie, ruskie, litewskie. – Poznań, 1845. – S. 38-39. Публікатор легенди в дитинстві певний час жив в околицях Пліснеська. Відвідав він ті краї і пізніше. В своїх подорожніх нотатках розповідь про Олеський замок він розпочав такими словами: «Попрошавшись тоді з Підгірцями...» (*Siemiński L.* Wieczornice. – Wilno, 1854. – Т. 2. – S. 102). Мені не відомо, чи зберігся його опис Підгорець.

⁴ *Мицько І.* Пліснеськ. – С. 69.

⁵ Там само.

⁶ *Barącz S.* Bajki, fraszki, podania, przysłowia i piesni na Rusi.–Tarnopol, 1866.–S. 80.

⁷ *Stęczyński M.-B.* Okolice Galicji. – Lwów, 1847. – Zesz. 1. – S. 126.

⁸ *Ibidem.* Тим самим публікатор легенди не ідентифікує цю панну зі співвласницею Підгорець I третини XIX століття, яка, вочевидь, любила на Пліснеську відпочивати. Бо на одному з каменів там було викуто: «Marya z Rzewuskich Potocka 22 kwietnia 1813 rok».

⁹ *Dunin-Karwicki J.* Opowiadania historyczne. Miejscowości nad Ikwą. Ich przeszłość i terażniejszość. – Lwów, 1899. – S. 6. Автор стверджує, що ludzie wiele o tem opowiadają. Однак, в творі, на який він посилається (*Choloniewski S.* Sen w Podhorcach // *Atheneum.* – Wilno, 1842. – Т. 3. – S. 154-165, 108-109) мова не йде про Білу Даму у Підгірцях.

¹⁰ *Гургула А.* Рогатин. Доповнення та пояснення // Рогатинщина. – Рогатин, 1929. – Ч. 4. – С. 7. Йдеться про 1886 рік.

¹¹ Легенда, вочевидь, постала на підставі народного тлумачення назви міста, житія св. Єгидія та легенди про заснування францисканського монастиря у відомій своїми відпустами Кальварії Пацлавській на Перемишльщині (*Мицько І.* Олень в християнській традиції та легендах Старосамбірщини // Старосамбірщина. – Старий Самбір, 2004. – Т. 3. – С. 79-83).

¹² *Гургула А.* Рогатин. – С. 7.

¹³ *Kompaniewicz B.* Wiadomość o Podhorcach i klasztorze bazylikańskim // *Lwowianin.* – Lwów, 1838. – Т. 3. – S. 27.

¹⁴ *Zielińska Z.* Rzewuski Wacław // *Polski słownik biograficzny.* – Wrocław, Warszawa, Kraków. – 1992. – Т. 34. – S. 169-180.

¹⁵ *Zielińska Z.* Rzewuski Seweryn // *Ibidem.* – S. 149. На жаль, авторка біограми не вказала джерело такого повідомлення. Можливо, що Пліснеськ Зоф'я Зелінська зрозуміла як давнє підляське село Плисків (*Matricularum Regni Poloniae Summaria* / *T. Wierzbowski.* – Varsovia, 1919. – Pars 5. – Vol.1. – P.233).

¹⁶ *Мицько І.* Пліснеськ. – С. 63.

¹⁷ *Забашта Р.* Кам'яна баба з Паньківців-Підкаменя. До питання скульптурної спадщини тюрків в Галичині // Другі «Ольжині читання». Пліснеськ-Львів. 14–15 червня 2007 року. – Львів, 2007. – С. 63-68.

¹⁸ *Рыдзевская Е.* Древняя Русь и Скандинавия в IX–XIV вв. Материалы и исследования. – Москва, 1978. – С. 196–199.

¹⁹ Леонтий Войтович (Княжа доба. – С. 273) вбачає в ньому Вишеслава, сина Володимира Святославовича.

²⁰ Там само. – С. 198.

²¹ Там само. – С. 199.

²² *Якушкин П.* Путевые письма из Новгородской и Псковской губерний. – С.-Петербург, 1860. – С. 156–157.

²³ *Лев Диакон.* История. / Перев. Копыляк М. М., ком. Сюзюмова М. Я., Иванова С. А. – Москва, 1988. – С. 200.

²⁴ *Майоров А. В.* Великая Хорватия: Этногенез и ранняя история славян Прикарпатского региона. – С.-Петербург, 2006. – С. 155. Вочевидь, перефразом цієї історії є певна старофранцузька сага (відома з XI ст.), де фігурують два друзі, Amis та Amicus (Amelius, Omelius). Служили вони дружинниками у Карла Великого. Перший з них одружився з племінницею великого сановника Hardre. Останній наговорив імператорові, що Amicus таємно зустрічається з Bellisant, донькою Карла. На посдинку з наклепником Amis підмінив товариша і перемиг Hardre (*Жданов И.* Русский былевой эпос: исследования и материалы. – С.-Петербург, 1895. – С. 165). Ім'я Bellisant близьке до епітета «прекрасна», яким характеризувалися Ольга та Єлена Прекрасна (французькою-La Bella Hélène, з латинської bella – мила, присмна, чудова).

²⁵ Там само. – С. 156.

²⁶ *Жданов И.* Русский былевой эпос: исследования и материалы. – С.-Петербург, 1895. – С. 188.

²⁷ *Майоров А.* Великая Хорватия. – С. 156.

²⁸ Там само. З Кисва передання потрапило до вірменського епосу.

²⁹ *Мицько І.* Пліснеськ. – С. 74.

³⁰ Друге з імен близьке за звучанням до антропонімів Олег, Ольга.

³¹ Після здобуття міста Єлена повернулася до Спарті.

³² *Флоровский А. В.* Чехи и восточные славяне. Очерки по истории чешско-русских отношений // *Práce Slovanskeho ustavu v Praze.* – Praha, 1935. – Sv.13. – Т. 1. – С. 60. Такий кольоровий дуалізм (біле-червоне) існує у волоській казці про Білого Царя, який приблизив до себе простого хлопця Петра. Йому приснився сон, що стане царем. Через те, що не захотів його розказати, правитель заточив Петра в замковому підвалі і наказав заморити голодом. Однак закохана в нього царівна таємно приносила їжу. Згодом перемигши Червоного Царя, герой захопив його престол та одружився на дочці Білого Царя (*Жданов И.* Русский былевой эпос. – С. 176–177). В цьому відношенні можна нагадати ще легендарні Білу та Червону Хорватії на терені пізнішої Хорватії.

³³ Там само. Ці відомості про руську наречену повторив 1735 р. моравський історик Б. Бальбін.

³⁴ Там само. На жаль, невідомо, в якому творі Каллімах її згадав. У 1470 р. історик був у Львові, звідки переїхав до Кракова, де перебував до своєї смерті.

³⁵ Там само. – С. 61.

³⁶ *Sokalski Br.* Rys geograficzno-statystyczny zloczowskiego okręgu szkolnego. – Zloczów, 1885. – S. 72–73.

³⁷ *Януш Б.* Камінь з загадковими знаками в с. Заздрість (Теребовлянський повіт) // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1907. – Т. 80. – С. 128.

³⁸ *Тимоцьук Б. О.* Зустріч з легендою. – Ужгород, 1974. – С. 24.

³⁹ Там само. – С. 7–8. Поширені тут легенди про велетів, які жили у величезних печерах на берегах Дністра і Пруту, та «хробаків»-орачів (Там само. – С. 7).

⁴⁰ *Кирчів Р.* Из фольклорних регіонів України. Нариси і статті. – Львів, 2002. – С. 190, з посиланням на: Чародійські гуші. Лемківські легенди. – Лігниця, Криниця, 1992. – С. 5–7. Денис Зубрицький згадував, що в дитинстві часто чув народні пісні «o niejakim Sawie, o pewnym Kniaziu i innych, które w młodości często słyszałem» (*Zubrzycki D.* O spiewach ludu polskiego // *Pielgrzym Iwowski.* – Lwów, 1823. – S. 49).

⁴¹ Детальніше див.: *Мицько І.* Пліснеськ. – С. 68.

⁴² *Фундуклей И.* Статистическое описание Киевской губернии. – С.-Петербург, 1852. – Ч. 1. – С. 480.

⁴³ Там само. – С. 506.

⁴⁴ *Бобринский А.* Курганы и случайные находки близ местечка Смилы. – С.-Петербург, 1887. – С. 25.

⁴⁵ Там само. Люди розповідали, що нібито в гору вели залізні двері з якимсь написом.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ *Похилевич Л.* Сказания о населенных местностях Киевской губернии... – Киев, 1864. – С. 203.

⁴⁸ Там само. – С. 546.

⁴⁹ *Фундуклей И.* Обозрение могил, валов и городищ Киевской губернии. – Кисв, 1846. – С. 24–25. І. Фундуклей резонно вказує, що польська королева Ядвіга ніколи не була в цих околицях. Натомість в 1387 р. очолила війська, з допомогою яких звільнила від литовців Галичину.

⁵⁰ Там само. – С. 47.

⁵¹ *Похилевич Л.* Сказания. – С. 199. В літературі існує твердження, що термін Башин означав у давніх слов'ян місце де складались пожертви богам, де збиралось плем'я для вирішення важливих питань (*Dunin-Karwicki J.* Z zamglonej ta niedawno minionej przeszłości. Opowiadania historyczne. – Warszawa, 1903. – S. 50). Автор згадує цей термін у зв'язку з описом волинського с. Басівки, колишнього с. Башин-кут, з давніми ровами та валами.

⁵² *Rulikowski E.* Zapiski antropologiczne z Ukrainy // *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej.* – Kraków, 1879. – Т. 3. – Dz. 3. – S. 73–75; Відносно недалеко від Пліснеська, в с. Переволочній є урочище Бачка. За місцевою традицією в розташованому тут в давні часи замку жила княгиня Лелія.

Правдоподібно, що окремі факти з життя Ольги присутні в давній польській баладі «Сталася нам новина...». За відсутності чоловіка, дружина зрадила йому. Після повернення, вона його вбила і на могилі посяяла руту (лілію). Брати чоловіка позбавили її життя (*Krzyżanowski J.* Stała sie nam nowina // *Słownik folkloru polskiego / Pod. red. J.Krzyżanowskiego.* – Warszawa, 1965. – S. 387–388).

⁵³ *Фундуклей И.* Обозрение. – С. 55.

⁵⁴ Полное собрание русских летописей. Ипатьевская летопись. – Санкт-Петербург, 1908. – Т-2. – С. 62.

- ⁵⁵ Фундуклей И. Обозрение. – С. 24. Див. також: Грушевський М. Історія української літератури. – Київ, 1994. – Т. 4. – Кн. 2. – С. 211.
- ⁵⁶ Кульчинський Р. Помилка боярині // Mandry. – 2005. – № 5. – С. 78-82. На жаль, мені недоступні видання, де, правдоподібно, вперше зафіксована ця легенда: Евгений (Болховитинов). Киевский месяцеслов, с присовокуплением разных статей к ранней истории и Киевской иерархии относящихся. – Киев, 1832; Краткие исторические сведения о монастырях Киевской митрополии. – Киев, 1832. – С. 6; Чернышев О. Н. Памятная книга Киевской губернии на 1858 год. – Киев, 1858.
- ^{56a} Похилевич Л. Сказания. – С. 680, 681, 688-689; Грушевський М. Гетьманське гніздо: Урочища і перевози села Суботова, зібрані в рр. 1897-1899 // Записки НТШ. – Львів, 1909. – Т. 91. – С. 17-19, 23; Гуля В. Суботів Хмельницьких. – Київ, 2008. – С. 29, 30.
- ⁵⁷ Аналогічний сюжет присутній в легенді з Соловецького архіпелагу на крайній півночі Росії. Там два острови та мис названі на честь трьох братів – велетів Кольги, Жожги, Кончака. Першого з них Кольгу «колдуна» також не хотіла прийняти земля (Максимов С. Год на Севере. – С.-Петербург, 1864. – С. 92).
- ⁵⁸ Wójcicki K.-W. Klechdy. Starożytnie podania i powieści ludowe polskie i Rusi. – Warszawa, 1837. – Т. 2. – С. 76-81.
- ⁵⁹ Мицько І. Плісеськ. – С. 68.
- ⁶⁰ Там само. – С. 69
- ⁶¹ Алексеев С. В. Славянская Европа VII–VIII ст. – Москва, 2007. – С. 331.
- ⁶² Халанский М. Г. Народные говоры Курской губернии // Сборник Отделения русского языка и словестности. – С.-Петербург, 1904. – Т. 76. – N5. – С. 50.
- ⁶³ Мицько І. Родовід княгині Ольги за європейським епосом // Другі «Ольжині читання». Плісеськ – Львів. 14-15 червня 2007 року. – Львів, 2007. – С. 21, 23.
- ⁶⁴ Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego / Wyd. Fr. Kluczycki. – Kraków, 1880. – Т. 1. – Cz. 1. – С. 6.
- ⁶⁵ Грушевський М. Історія української літератури. – Київ, 1994. – Т. 4. – Кн. 1. – С. 94, 289-290.
- ⁶⁶ В чорновику відповіді від 20 квітня 1931 року на лист директора [Львівської бібліотеки Оссолінських?] підгорецький василіянин о. Юліан Даций говорить наступне: “1. Napisy łacinskie na ołtarzach, obrazach, ambonie zachowały się i znajdują się w najlepszym stanie-jak świeże. 2. Mszału z napisem «Jan III król Polski...niema. Własnie porządkują archiwum monasterskie, przejechałem wszystkie stare inwentarze od r.1827 i nigdzie nie jest wspomniany mszał wykazany. Prawdopodobnie w r. 1812 wraz z innymi pretiosami zabrał fiscus i Mszał. 3. Portrety w monasterze są nasepujące. 1. Król Jan III. 2. Wacław Rzewuski 3. Anna Rzewuska 4. Karol Razdziwił 5. Stanisław Koniecpolski”.
- ⁶⁷ Dz[ierzkowski] Lu[dwig]. Podhorce // Słownik geograficzny. – Warszawa, 1887. – Т. 8. – С. 394.
- ⁶⁸ Siemiński L. Podania. – С. 55; Podhorce // Przyjaciół domowy. – Lwów, 1857. – N37. – С. 308. В останній публікації священик названий як Ziemiąszko і не згадано, що він був із василіянського монастиря.
- ⁶⁹ Наступні відомості взяті зі сайту «Holger Danske&Everything2.com»
- ⁷⁰ Дослідники вбачають у Ольгері Данському реальну особу Ауткаріуса, сина данського короля.
- ⁷¹ Не виключено, що цей сюжет пов'язаний і з певним білінним сюжетом. Йдеться про те, як Ілля Муромець, за вказівкою Святогора, подав його батькові не руку, а розпечене залізо. В іншому разі він би помер від цього рукоустискання (Грушевський М. Історія. – Т. 4. – Кн. 1. – С. 196).
- ⁷² Текст взятий з інтернету і перекладений українською мовою. Голгер Данський в прикордонній з полабськими слов'янами німецькій землі Шлезвінг-Гольштайн називався королем Даном або Білим королем (Веселовский А. Опыты по истории развития христианской легенды. I. Откровение Мефодия и византийско-германская императорская сага // Журнал Министерства народного просвещения. – С.-Петербург, 1895.–Апрель. – № 178. – С. 122).
- ⁷³ Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника (далі – ЛННБУС). – В. Р. – Спр. НД 35. – II. 5. – Арк.1. Це чорновик тезів статті місцевого пароха Порфірія. Бажанського про топоніміку навколишніх сіл.
- ⁷⁴ Kirkor A. H. Pokucie pod względem archeologicznym // Akademia Umiejętności. Wydział historyczno-filozoficzny. Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń. – Kraków, 1876. – Т. 5. – С. 215, 249-250.
- ⁷⁵ Szyjewski A. Religia słowian. – Kraków, 2003. – С. 70; Див. ще: Urbanczyk St. Trzyglów // Słownik starożytności słowiańskich. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1977. – Т. 6. – С. 196.
- ⁷⁶ Barącz S. Żywoty sławnych ormian w Polsce. – Lwów, 1856. – С. 135.
- ⁷⁷ В цьому відношенні цікавим є назва розташованого поряд із Плісеськом, на горбогір'ї Вороняках, села Каморів (тепер Сасів),
- ⁷⁸ Петрушевич А. С. Лингвистическо-историческое исследование о началах г. Львова. – Львов, 1893. – Вип.1. – С. 15-16.
- ⁷⁹ Бокало І. Присвята давніх храмів Плісеська княжої доби (до поширення культу св. Архангела Михаїла в давній Україні) // Другі «Ольжині читання». – С. 69-73.
- ⁸⁰ ЛННБУС. – В.Р. – Спр. НД 35. – П.5. – Арк.7 зв.
- ⁸¹ Там само. – Арк.8 зв.
- ⁸² Можливо, гідронім Ілда походить від слова ірда (іржа).
- ⁸³ ЛННБУС. – В.Р. – Спр. НД 35. – П.5. – Арк.7.
- ⁸⁴ Там само. – Арк.11. У сусідніх Ляшках на могилі, яку називали Татарською або Шведською «стояла на ней, кажуть, коршма, що запалася, а чути весною підземні голоси» (Там само. – Арк.3 зв.).
- ⁸⁵ Цікаво, що на Київщині були три кургани, що називалися «Сорока». Розташовувались вони біля сіл Снітинки, Текучої, і найбільший з відомих у XIX ст. – над р. Собой, поблизу Іллінців (Фундуклей И. Обозрение могил, валов и городищ Киевской губернии. – Киев, 1846. – С. 7). Дослідник заперечує походження їх назви від птаха чи від 40 битв, які нібито ви-

грав якийсь козацький гетьман. Припускає, що слово «сорок» означає певну частину слов'янського племені.

⁸⁶ *Szneider A.* Encyklopedia do krajeznawstwa Galicyi. – Lwów, 1879.–Z.6. – S. 15. За однією з легенд до кам'яних поганських болванів Баби та Діда у прильвівському с. Знесенні, саме сороки приносили їм їжу – ярину з с. Гряди, гриби – з с. Грибович (*Ibidem*).

⁸⁷ *Barącz S. Bajki.*–S. 82.

⁸⁸ *Akta grodzkie i ziemskie.* – Lwów, 1883. – Т. 9. – С. 159.

⁸⁹ За давньою легендою, у Львові в «Змісвій печері» жив дракон, якого вбив князь Лев. Він же збудував на цьому місці храм на честь Юрія Змісборця (*Мицько І.* Культ св. Юрія в Україні та найдавніша історія львівського Святоюріївського монастиря // *Мицько І.* Статті, написані після вигнання з Інституту українознавства НАН України. – Львів, 2000. – С. 22–23).

⁹⁰ *Грушевський М.* Історія. – Т. 4. – Кн. 1. – С. 104. Див. там же: С. 101–103, 130, 214, 276.

⁹¹ Там само. – С. 105.

⁹² *Salomon F. K. Skala Czartowska w Lesenickim borze. Podług ustnego podania powieść // Pielgrzym lwowski... na rok 1822.* – Lwów, 1822. – S. 77–81; *Salomon F. – K. Der Teufels im Walde bei Lisinicze. Nach einer galizische Volkssage frei bearbeitet // Der Pilger von Lemberg. 1822.* – Lemberg, 1822. – S. 77–81. Відомості про цього автора мені не вдалось виявити. Лише в опублікованій 1836 р. книжці зазначено, що він перед тим помер ([*Kuhn J.*] *Lembergs schöne Umgebungen Winniki, Waldfelsen und Quellenthal...* – Lemberg, 1836. – S. 29).

⁹³ Саме недалеко від Буська розташовується Плісеськ.

⁹⁴ В околицях цього міста в XIX ст. ще було видно кургани.

⁹⁵ *Salomon F. K. Skala.* – S. 77.

⁹⁶ *Salomon Fr. G. Der Teufelsfels.* – S. 77.

⁹⁷ *Кольбух М.* Агіографічні матеріали про св. Ольгу у фондах відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАНУ // Другі «Ольжині читання». Плісеськ-Львів. 14–15 червня 2007 року. – Львів, 2007. – С. 38.

⁹⁸ Герої переказу не мають князівських титулів.

⁹⁹ [*Zubrzycki D.*] *Skala Czortowska w Lisienickim borze // Lwowianin.* – 1838. – Т. 5. – С. 19–21.

¹⁰⁰ *T. S. Skala Czortowska kolo Lesienicz // Przyjacieli domowu.* – Lwów, 1857. – N 20. – S. 156, 158. Ф.-К.Саломон тут не згаданий.

¹⁰¹ *Мазур О.* Родичі, почет і сподвижники княгині Ольги // Другі «Ольжині читання». – С. 3–6.

¹⁰² *Мицько І.* Давня історія Підгір'я в контексті українсько-чеських зв'язків // Слово «Просвіти». – Старий Самбір, 2003. – Січень. – С. 4.

¹⁰³ Це видно з її зображення на чеській монеті: *Turek R. Čechy v ranem stredveku.* – Vyšegrad, Praha, 1982. – S. 127. – II. 4.

¹⁰⁴ Полное собрание русских летописей. – С.-Петербург, 1862. – Т. 9. – С. 68.

¹⁰⁵ *Пчелов Е. В.* Генеалогія древнерусских князей. – Москва, 2001. – С. 158–160.

¹⁰⁶ Напис, виявлений С. Висоцьким у храмі Софії київської, фіксує купівлю «землі Боянкової» дружиною князя Всеволода, на думку дослідника – Всеволода Олеговича (†1179) (*Высоцкий С. А.* Древнерусские надписи Софии Киевской XI–XIV вв. – Киев, 1966. – С. 69–70). Баріс Рибаків вбачає в княгині дружину Всеволода Ярославовича (†1093) (*Рыбаков Б. А.* Пётр Бориславич. Поиск автора «Слова о полку Игореве». – Москва, 1991. – С. 22 – 28; Його ж. Русские летописцы и автор «Слова о полку Игореве». – Москва, 1972. – С. 417; Див. також: *Булахов М. Г.* Боян // *Булахов М. Г.* «Слово о полку Игореве» в литературе, искусстве, науке: Краткий энциклопедический словарь. – Минск, 1989. – С. 38–45).

¹⁰⁷ *Гронський С.* Стародавня топонімія навколишніх львівських сіл... // ЛННБУС-В.Р. – Грон.73/П.7. – С. 9.

¹⁰⁸ *Мицько І.* Родовід. – С. 27

¹⁰⁹ *Dz[ierkowski] Lu[dwik].* *Lesenitze // Słownik geograficzny-Warszawa.* 1884. – Т. 5. – S. 154. Менш ймовірно, що топонім пов'язаний із власницею цих земель у XIX ст. Геленою Бачинською ([*Kuhn J.*] *Lembergs schöne Umgebungen.* – S. 17).

¹¹⁰ *Christiane.* *Die Nachbarn // Mnemosyne.* – Lemberg, 1836. – S. 107–109. Можливо, автором була Йозефа Кун, абатиса львівського монастиря домініканок, на землях якого розташовувалась Чортова скеля. Того ж року вона надрукувала свої німецькомовні вірші, в яких описується Чортова скеля та її околиці. В примітці згадується ця публікація ([*Kuhn J.*] *Lembergs schöne Umgebungen Winniki, Waldfelsen und Quellenthal...* – Lemberg, 1836. – S. 56). Дія ніби-то відбувалась на початку XVI століття. На «Лісовій скелі» Ігор-Аарст мав замок, успадкований від предків. Ставши вдівцем, він вирішив не одружуватись, щоб таким чином спадок залишився синові. Молодший брат Ігоря Гуго закохався в Розу фон Шлангенбах. Аби не допустити їх одруження, Лео вбиває стрійка. Але і сам він невдовзі помер від завданої Гуго рани. Ігор же кинувся зі скелі.

¹¹¹ *Blumenfeld J.* *Der Teufels zu Winniki. Ostgalizische Sage, erzählt von Jozef Blumenfeld // Leseblätter.* – Lemberg, 1844. – N 117–119. – S. 465–466, 467–470. 473–474.

¹¹² У цьому зв'язку варто згадати про Владівоя, загадкового правителя Чехії у 1002–†1203 роках. Перша частина його імені – Волод – поширена серед Рюриковичів, друга – вой – характерна для Чехії. У німецьких латиномовних пам'ятках він називається *Blademarius* (*Balzer O.* *Genealogia Piastów.* – Kraków, 1895. – S. 56–57). Цікаво, що на реверсі його монети виکارбоване жіноче ім'я (дружини?), яке звучить дуже по-українському – PRIVITNA (*Turek R.* *Čechy.* – S. 177. – II.2).

¹¹³ *Ibidem.* – S. 473. Див.: *August J. K.* *Legenden vom Rubezahl.* – Hamburg, 1927 // <http://ingeb.org/ballads/rubezahl5.html>.

¹¹⁴ Згаданий він у сфальсифікованій наприкінці XVI ст. грамоті від 1381 року. (*P[etruszewicz] A.* *Materiały historyczne // Przegląd archeologiczny.* – Lwów, 1882. – Zeszyt 1. – S. 72–73). За нею, власник с. Зубрі шляхетний Детько продав певну сіножать сусідові із с. Давидова Григорієві Темшицеві.

В XIX ст. могила називалась вже Буськовою, нібито від імені тогочасного власника. Документ був підроблений наприкінці XVI ст., на підставі оригінальних грамот кінця XIV століття. І, принаймні, на час його завірення вже існував цікавий для нас топонім. Принагідно варто зазначити, що згаданий в грамоті власник Зубрі це, правдоподібно, реальна особа Андрій, син Дмитра Детька, відомого правителя Галичини в 1340-х роках. Про цю грамоту готую окрему публікацію.

¹¹⁵ Оболонь у Львові була розташована перед річкою Полтвою.

¹¹⁶ В зв'язку з цим потрібно вказати на давній львівський топонім Білогорща.

¹¹⁷ Грушевський М. Історія української літератури. – Київ, 1993. – Т. 1. – С. 257–258.

¹¹⁸ Шейн П. В. Белорусские народные песни, с отношением к ним обычаев и суеверий. – С.-Петербург, 1874. – С. 102–103.

¹¹⁹ Мицько І. Родовід. – С. 18–24.

¹²⁰ У 1716 р. мекленбурзький герцог Карл Леопольд одружився з росіяною Єкатериною, донькою Івана V Алексеєвича. До цієї події проректор гімназії в м. Люстрові Фрідріх Томас надрукував книгу, в якій, зокрема, була т.зв. Гюстровська ода (*Thomas Fr. Die nahe Anverwandschaft des Herzogs Carl Leopold mit der Fürstin Catharina von Russland.* – Güstrow, 1716. – С. 21–24).

¹²¹ Меркулов В. И. Откуда родом варяжские гости? (генеалогическая реконструкция по немецким источникам). – Москва, 2005. – С. 116–119; Меркулов В. Гюстровская ода и мекленбургская генеалогическая традиция // <http://www.hrono.ru/statii/2004/merk0904.html>. Пізньосередньовічна традиція та більшість дослідників виводять мекленбургську династію від ободритських королів. А легендарний ободритський правитель X ст. Білунг згаданий і в значно давніших джерелах, XII–XIII століть. За певним переказом, він, ободритський правитель, невдало просив для свого сина внучку саксонського князя, якому він допоміг своїм військом в поході на Італію. За іншою традицією Білунг одружився з сестрою старградського єпископа Вага. Від неї мав сина Мстислава і доньку Г'одіку, яку її вуйко помістив в монастир в Мехліні. Мстислав спровокував розвід батька, через що розпочалась ободритсько-саксонська війна. Мстислав забрав з монастиря сестру та видав за якогось слов'янина Болеслава (*Labuda G. Billung* // *Słownik starożytności.* – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1961. – Т. 1. – С. 117). В цих переданнях також присутній «шлюбний» сюжет і пов'язані з ним військові дії.

На думку деяких дослідників самоназва племені ободритів реріги. Їх столицею був Мекленбург, який данці на-

звали Реріком. Можливо, що ім'я перемишльського князя Рюрика Ростиславовича (†1092) не походило від реального Рюрика Ютландського, легендарного засновника руської династії, а засвідчувало традицію про давню пов'язаність підгірян з ободритами. На південь від Реріка розташований Русов. Він вважається батьківщиною німецької монахині-письменниці X ст. Гросвіти-Єлени з Гандерсгайму. Цю особу видумали німецькі гуманісти наприкінці XVст., використавши якийсь тамтешній епос про нашу княгиню Ольгу (*Мицько І. Родовід.* – С. 20).

¹²² *Akta grodzkie i ziemskie.* – Lwów, 1883. – Т. 9. – С. 54.

¹²³ Гронський Й. Топоніміка літописного Пліснеська // Конференція «Ольжині читання». – Пліснеськ. 10 жовтня 2005 року. – Львів, 2006. – С. С. 32.

¹²⁴ Сидор О. [Голос в дискусії] // Конференція «Ольжині читання». – Пліснеськ. 10 жовтня 2005 року. – Львів, 2006. – С. 76.

¹²⁵ *Мицько І.* Пліснеськ. – С. 73.

¹²⁶ *Мицько І.* Пліснеськ – батьківщина княгині Ольги // Конференція «Ольжині читання». Пліснеськ 10 жовтня 2005 року. – Львів, 2006. – С. 72–73.

¹²⁷ *Русакова Ю.* Неавтентичні документи Києво-Печерського монастиря: виникнення і поземельний аспект побутування у кінці XVI – середині XVIIст. // Просемінарій. Медієвістика. Історія Церкви, науки і культури. До ювілею професора Василя Іринарховича Ульяновського. – Київ, 2008. – Вип. 7. – С. 182.

¹²⁸ *Похилович Л.* Сказание о населенных местностях Киевской губернии. – Киев, 1864. – С. 16.

¹²⁹ *Мицько І.* Пліснеськ – батьківщина княгині Ольги // Конференція «Ольжині читання». Пліснеськ 10 жовтня 2005 року. – Львів, 2006. – С. 65–66.

¹³⁰ Тут прослідковується певна закономірність в іменництві родичів Ольги по материнській лінії, а потім і нащадків княгині. Вони до частини поганського імені предка часто додавали частку – слав.

¹³¹ *Akta grodzkie i ziemskie.* – Lwów, 1888. – Т. 13. – С. 231, 234, 283, 424, 437, 482; *Ibidem.* – 1884. – Т. 10. – С. 133. Тепер це с. Гориславичі.

¹³² *Kalinowski L.* Praga. – Słownik starożytności słowiańskich. – Kraków, Wrocław, Warszawa, 1970. – Т. 4. – С. 282, 284.

¹³³ Грушевський М. Історія української літератури. – Т. 4. – Ч. 1. – С. 112.

¹³⁴ Відносно недалеко від с. Карабачів розташоване с. Краков. А як відомо, Ілля Муромець в деяких билінах вивольяв мешканців Кракова.

